

вини і матеріалів на завищені обсяги робіт, втрати, розкрадання і псування матеріалів у процесі зберігання і транспортування.

Досить поширеними є також приховані резерви, які не знаходяться відображення в поточній обліковій інформації. Тому виявлення цього виду резервів є найбільш складним завданням.

До прихованих резервів відносяться завищення норм витрат матеріальних ресурсів у процесі їх розробки та затвердження, не викликані технічною або економічною доцільністю конструктивні заміни, застосування неефективних матеріалів і конструкцій та інші.

Сукупність факторів на підприємствах машинобудування, що обумовлюють процес раціоналізації матеріалоспоживання, може бути поділена на три групи (рис. 5).

Наступна ознака класифікації – фактори раціонального споживання виробничих ресурсів, які визначають причини та умови реалізації резервів ресурсозбереження.

Для сучасної стратегії організаційно-економічного механізму ресурсозбереження доцільно використовувати напрямки, за якими здійснюється політика раціонального використання виробничих ресурсів (табл. 1).

Напрями вдосконалення стратегії організації та управління ресурсозбереження на підприємствах машинобудування наведено в табл. 2.

Висновки

Для вибору заходів і напрямів, за якими необхідно проводити політику стратегії раціонального використання виробничих ресурсів на підприємствах машинобудування, необхідно проводити аналіз ресурсоспоживання.

Економічний аналіз виробничо-господарської діяльності відіграє важливу роль в управлінні процесом формування стратегії ресурсозбереження на підприємствах машинобудування.

Аналіз покликаний забезпечити створення інформаційної бази управління, об'єктивну і всебічну оцінку досягнутих результатів діяльності, обґрунтування прийнятих управлінських рішень щодо формування стратегії ресурсозбереження на підприємствах машинобудування.

Список використаних джерел

1. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством: навч. посібник / В.Г. Герасимчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 312 с.
2. Суперека С. Роль ресурсозбереження в системі конкурентоспроможності виробничих підприємств / С. Суперека // Економічний простір: збірник наукових праць. – 2008. – №20/1. – С. 191–199.
3. Куденко Н.В. Стратегічний маркетинг: навч. посібник / Н.В. Куденко. – К.: КНЕУ, 1998. – 236 с.
4. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: навч. посібник / В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. – К.: ТОВ «УВПК» «Ексоб», 2001. – 560 с.
5. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Менеджмент організації: навч. посібник / В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. – К.: ТОВ «УВПК» «Ексоб», 2001. – 392 с.
6. Голов С.Ф. Управленческий бухгалтерский учет / С.Ф. Голов. – К.: Скарбы, 1998. – 384 с.
7. Куцик В.І., Олійник М.В. Вибір стратегічних напрямів ресурсозбереження на підприємстві / В.І. Куцик, М.В. Олійник // Руснаука, 2013, №11. Режим доступу [rusnauka.com/11_NPE_2013/Economics/10_134032.doc.htm]
8. Довгаль М.О. Розробка стратегії управління ресурсозбереженням на підприємстві / М.О. Довгаль. – Х.: ХНЕУ, 2013. – 112 с.

О.О. БУЖИН,
здобувач, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини

Структуризація сільськогосподарської продукції

У статті запропонований один з можливих підходів щодо визначення питомої ваги кожного виду продукції рослинництва і тваринництва у загальному обсязі сільськогосподарської продукції. Для цього автором розроблені коефіцієнти переведення основних видів продукції рослинництва в показник умовної пшениці. Це дає можливість визначати показники в постійній умовній величині – умовній пшениці, а не у важко сумісних показниках абсолютної маси і перемінному грошовому вираженні, на яке впливає нестабільність курсу національної грошової одиниці. Зроблено розрахунок структури продукції рослинництва і тваринництва України в натуральних і умовних показниках за 1990 і 2012 роки. Запропонований підхід дозволяє проводити аналіз і контроль виробництва сільськогосподарської продукції на рівні підрозділу, підприємства, регіону, країни та міжнародних співтовариств.

Ключові слова: продукція рослинництва, продукція тваринництва, умовна пшениця, сирий протеїн, сирий жир, коефіцієнт переведення в умовну пшеницю.

А.А. БУЖИН,
соискатель, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины

Структуризация сельскохозяйственной продукции

В статье предложен один из возможных подходов к определению удельного веса каждого вида продукции растениеводства и животноводства в общем объеме сельскохозяйственной продукции. Для этого автором разработаны коэффициенты перевода основных видов продукции растениеводства в показатель условной пшеницы. Это дает возможность определять показатели в постоянной условной величине – условной пшенице, а не в трудно совместимых показателях абсолютной массы и непостоянном денежном выражении, на которое влияет нестабильность курса национальной денежной единицы. Произведен расчет структуры продукции растениеводства и животноводства Украины в натуральных и условных показателях за 1990 и 2012 годы. Предложенный подход позволяет проводить анализ и контроль производства сельскохозяйственной продукции на уровне подразделения, предприятия, региона, страны и международных сообществ.

Ключевые слова: продукция растениеводства, продукция животноводства, условная пшеница, сырой протеин, сырой жир, коэффициент перевода в условную пшеницу.

Structuring of agricultural products

The paper suggests one possible approach to determine the proportion of each type of crop and livestock production, in general, the volume of agriculture production. To do this, the author developed the conversion factors to the main types of crop production in the rate of conventional wheat. This makes it possible to define indicators in constant conditional value – conventional wheat, and not in terms of absolute mass and incompatible and unstable monetary terms, which are affected by the instability of the national currency. The calculation of the structure of crop and livestock production in Ukraine in terms of natural and conventional or 1990 and 2012. The proposed approach allows the analysis and control of agricultural production on the damage department, company, region, country and international communities.

Keywords: crop products, livestock products, conditional wheat, crude protein, crude fat, conversion factor conditional wheat.

Постановка проблеми. Розв'язання проблеми забезпечення продовольчої безпеки є важливим пріоритетом державної політики будь-якої держави і об'єктом законотворчої діяльності та наукових досліджень. У сфері забезпечення продовольчої безпеки сполучаються ключові проблеми проведення агропродовольчої і соціально-економічної політики, реальні тенденції щодо розвитку виробництва продуктів харчування, вітчизняного продовольчого ринку, виявлення характеру залежності його кон'юнктури від світового ринку продовольства, платоспроможного попиту й соціального стану населення, можливості щодо споживання повноцінних, якісних і нешкідливих для здоров'я людини продуктів харчування. В узагальненому вигляді стан продовольчої безпеки країни визначається: фізичною доступністю продовольства – наявністю продуктів харчування на всій території країни у кожний момент часу та в необхідному асортименті; економічною доступністю продовольства – рівнем доходів незалежно від соціального статусу й місця проживання громадянина, що дає змогу здобувати продукти харчування, принаймні, на мінімальному рівні споживання; безпекою продовольства для споживачів – запобіганням виробництва, реалізації та споживання неякісних харчових продуктів, здатних завдати шкоди здоров'ю населення [13]. Розвиток системи аграрно-промислового комплексу як основи продовольчої безпеки та продовольчої незалежності потребує термінового удосконалення аналітично-планового та статистичного інструментарію.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Радикальні зміни економічного укладу в Україні, в умовах науково-технічного прогресу та індустріального розвитку, визвали до життя нові напрями поглибленого дослідження об'єктивно діючих у ньому закономірностей. Виникла необхідність і появилась практична можливість уточнити, а подекуди і зовсім змінити застарілі методологічні засади пізнання реальної дійсності. Це, своєю чергою, сприяло появі нових методів вивчення економічних і екологічних питань у їх взаємозв'язку [2].

Забезпечення продовольчої безпеки є одним з основних елементів державної політики в сучасних умовах на будь-якому територіальному рівні. Важливу роль при виборі пріоритетів і контролі за реалізацією продовольчого забезпечення території відіграє система його оцінки [8].

Метою статті є розроблення одного із можливих підходів з визначення коефіцієнтів переведення різних видів сільськогосподарської продукції в умовну пшеницю. На основі отриманих результатів, провести порівняльний аналіз структуризації основних категорій і деяких видів сільськогосподарської продукції за 2012 і 1990 рік.

Виклад основного матеріалу. Кожна країна має свої критерії продовольчої безпеки, визначає шляхи її забезпе-

чення і, відповідно, розвитку власного аграрного виробництва залежно від загального соціально-економічного стану і особливостей національної економіки. Стан продовольчої безпеки країни визначається переліком існуючих загроз зовнішнього і внутрішнього характеру [5].

Серед ресурсів життєзабезпечення суспільства продовольство посідає найголовніше місце. Агропромисловий комплекс, що виробляє сільськогосподарську сировину та продукти харчування, є гарантом продовольчої безпеки країни [3].

У розвитку світового цивілізованого суспільства традиційно посилюються протиріччя між нарощуванням чисельності населення планети і рівнем його забезпечення продовольчими ресурсами. За даними Міжнародної організації з розвитку сільського господарства та продовольчого забезпечення (FAO), в останні роки все більша кількість бідного людської спільноти на різних континентах змушене щодня залишатися в кінці дня голодним і напівголодним. Тому проблема забезпечення продовольчої безпеки набуває резонансний характер в кожній державі. Це, зокрема, стосується певної міри становлення і розвитку демократичної України, формування стратегії держави, її структурної перебудови з визначенням пріоритетних напрямків розвитку галузей [15]. Головною галуззю національно-господарського комплексу України є сільське господарство, яке по-різному переживало соціально-економічні зміни різних періодів, і це відбивалося на його функціонуванні та економічних результатах. Соціально-економічні трансформації останнього десятиріччя минулого століття і наступні роки третього тисячоліття зробили свій характерний відбиток на господарсько-економічній діяльності сільського господарства України.

Сьогоднішні умови розвитку аграрних формувань вимагають зміни парадигми оцінки ефективності використання ресурсів, які не можуть і не повинні вимірюватися лише таким показником, як величина витрачених на їхнє залучення грошових надходжень. Цінність (вартість) ресурсів має визначатися їх відповідністю стратегічним пріоритетам розвитку, а не обсягом коштів у підприємства, витрачених на їх створення, або тим, скільки вони коштують самі по собі [17].

При визначенні ефективності розвитку продовольчого ринку необхідно виходити з того, що це є вирішальною мірою макроекономічною проблемою, пов'язаною з функціонуванням агропромислового виробництва. Ефективність аграрного сектору економіки, його вплив на запобігання загрози продовольчої безпеки слід визначати на стадіях планування та прогнозування, розробки програм, проектування і фактичних результатів [6].

Розвиток економіки держави і задоволення соціально-економічних потреб населення значною мірою залежить від кон-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

курентного розвитку агропромислового виробництва, системоутворювальну роль у забезпеченні якого відіграють організаційні та економічні важелі й інструменти відсутність на сучасному етапі системного гармонійного поєднання важелів й інструментів є основною причиною недосконалості організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного розвитку аграрно-промислового виробництва, який повинен постійно удосконалюватися з урахуванням стану справ в аграрному секторі, потреб і викликів суспільства та світових тенденцій. Формування системи організаційних і економічних важелів та інструментів забезпечення розвитку аграрно-промислового виробництва на сучасному етапі має бути спрямовано на максимальне використання наявного аграрного потенціалу України, де є багато невикористаних резервів [7].

Структурні показники сільськогосподарської продукції при проведенні аналізу, плануванні та статистичних даних завжди подаються у важко сумісних показниках натуральної маси та перемінним грошовому виразі, на який постійно впливає нестабільність курсу національної грошової одиниці. Ми пропонуємо розроблену нами методику проведення розрахунку структури продукції рослинництва і тваринництва в умовних показниках – в постійній умовній величині – умовній пшениці – формула 1:

$$K_{yn} = \frac{C\Pi_k + CЖ_k}{15,85}, \quad (1)$$

де K_{yn} – коефіцієнт переведення відповідної сільськогосподарської продукції в показник умовної пшениці

$C\Pi_k$ – відсоток сирого протеїну в одиниці маси відповідної сільськогосподарської продукції;

Таблиця 1. Коефіцієнти переведення продукції рослинництва в умовну пшеницю *

Продукція рослинництва	Показники				
	білок – сирий протеїн (с/п), %	ліпіди – сирий жир (с/ж), %	сума (с/п+с/ж), %	умовна пшениця (с/п+с/ж), %	коефіцієнт
Пшениця у середнім (тверда + м'яка) ¹	14,1	1,75	15,85	15,85	1,00
Пшениця озима ²	14,9	2,00	16,90	15,85	1,07
Пшениця ярова ²	13,4	2,00	15,40	15,85	0,97
Жито озиме ¹	12,00	1,90	13,90	15,85	0,88
Кукурудза на зерно ¹	10,30	4,20	14,50	15,85	0,91
Ячмінь озимий ²	10,30	1,90	12,22	15,85	0,77
Ячмінь яровий ²	9,90	1,80	11,70	15,85	0,74
Овес ¹	10,80	4,00	14,80	15,85	0,93
Просо ¹	10,80	3,20	14,00	15,85	0,88
Гречка ²	11,20	2,50	13,70	15,85	0,86
Рис ¹	7,50	0,80	8,30	15,85	0,82
Сорго ¹	11,0	2,8	13,8	15,85	0,87
Зернобобові у середнім ¹	26,85	8,25	35,10	15,85	2,20
Горох ¹	21,80	1,90	23,70	15,85	1,50
Соя ¹	31,90	14,60	46,50	15,85	2,93
Льон-довгунець насіння ³	23,40	40,90	64,30	15,85	4,06
Льон-довгунець (волокно) ³	9,59	16,77	26,36	15,85	1,66
Цукрові буряки ¹	1,60	0,10	1,70	15,85	0,11
Олійні культури у середнім	18,68	34,77	53,45	15,85	3,37
Соняшник ²	16,90	27,00	43,90	15,85	2,77
Ріпак озимий ²	19,00	40,90	59,90	15,85	3,78
Ріпак яровою ⁴	20,14	36,40	56,54	15,85	3,57
Ріпак – у середнім	19,57	38,65	58,22	15,85	3,67
Картопля ¹	1,80	0,10	1,90	15,85	0,12
Капуста ¹	1,20	0,30	1,50	15,85	0,09
Огірки ¹	1,20	0,40	1,60	15,85	0,10
Томати (помідори) ¹	1,20	0,10	1,30	15,85	0,08
Морква столова ¹	1,20	0,20	1,40	15,85	0,09
Буряки столові ¹	1,60	0,20	1,80	15,85	0,11
Цибуля ріпчаста ⁵	1,40	0,20	1,60	15,85	0,10
Кукурудза на корм ¹	2,10	0,60	2,70	15,85	0,17
Кормові коренеплоди ¹	1,30	0,10	1,40	15,85	0,09
Багаторічні трави на зелений корм ¹	,21	1,2	5,41	15,85	0,34
Однорічні трави на зелений корм ¹	3,61	0,8	4,41	15,85	0,28
Сіно багаторічних трав ¹	15,36	2,56	17,92	15,85	1,13
Сіно однорічних трав ¹	9,0	2,3	11,3	15,85	0,71
Сіно природних сінокосів у середнім ¹	8,88	2,73	11,61	15,85	0,73

Розроблено автором із використанням вихідних даних: ¹[11], ²[10], ³[14], ⁴[9], ⁵[13].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

$CЖ_k$ – відсоток сирого жиру в одиниці маси відповідної сільськогосподарської продукції;

15,85 – середній показник суми сирого протеїну та сирого жиру в одиниці маси умовної пшениці, у відсотках – визначаємо за формулою 2 [1]:

$$15,85 = \frac{СП_{mn} + СП_{mn} + CЖ_{mn} + CЖ_{mn} \times 100}{1000} \quad (2)$$

де $СП_{mn}$ – кількість сирого протеїну у твердій пшениці – 149 г/кг;

$СП_{mn}$ – кількість сирого протеїну у м'якій пшениці – 133 г/кг;

$CЖ_{mn}$ – кількість сирого жиру у твердій пшениці – 15 г/кг;

$CЖ_{mn}$ – кількість сирого жиру у м'якій пшениці – 20 г/кг.

Використовуючи формулу 1 та статистичні дані [16, с. 90, 92, 93, 95], були проведені розрахунки щодо переведення всіх видів продукції рослинництва в умовні показники (табл. 1).

Після визначення коефіцієнта умовної пшениці по кожному виду продукції тваринництва ми брали за основу наявність сирого протеїну та сирого жиру [11, с. 469–501; 18]. Сумарний показник (сирий протеїн + сирі жири) ділили на аналогічний показник умовної пшениці (табл. 2).

На підставі отриманих даних були згруповані відповідні категорії продукції рослинництва (табл. 3):

– зернові і зернобобові – усього;

– цукрові буряки;

Таблиця 2. Коефіцієнти переведення продукції тваринництва в умовну пшеницю*

Продукція тваринництва	Показники				
	білок – сирий протеїн (с/п), %	ліпіди – сирий жир (с/ж), %	сума (с/п+с/ж), %	умовна пшениця (с/п+с/ж), %	коефіцієнт
Велика рогата худоба – у забійній вазі ¹	11,31	6,09	17,40	15,85	1,10
Свині – у забійній вазі ¹	7,75	14,70	24,45	15,85	1,54
Вівці та кози – у забійній вазі	10,42	7,28	17,70	15,85	1,12
Птиця – у забійній вазі ¹	11,41	10,50	21,91	15,85	1,38
Молоко ¹	3,2	3,5	6,7	15,85	0,42
Яйця ¹	12,6	9,95	22,55	15,85	1,42
Вовна ¹	99,00	–	99,00	15,85	6,25
Мед ²	0,26	–	0,26	15,85	0,02

* Розроблено автором із використанням вихідних даних: 1[4], 2[18].

Таблиця 3. Виробництво продукції рослинництва в умовній пшениці, млн. т*

Продукція	Роки				
	1990		2012		+, – до 1990
	маса	%	маса	%	
Зернові та зернобобові – усього	51,6	43,6	43,9	48,6	– 7,7
Цукрові буряки	4,9	4,1	1,5	1,7	– 3,4
Олійні культури – усього	7,9	6,7	35,1	38,9	+ 27,2
Картопля	2,0	1,7	2,8	3,1	+ 0,8
Овочі – усього	0,5	0,4	0,8	0,9	+ 0,3
Кормові культури – усього	51,5	43,5	6,1	6,8	– 45,4
Продукція рослинництва – усього	118,4	100,0	90,2	100,0	– 28,2

* Розроблено автором з використанням даних: [16] та табл. 1.

Таблиця 4. Виробництво продукції тваринництва в умовній пшениці, млн. т*

Продукція	Роки				
	1990		2012		+, – до 1990
	маса	%	маса	%	
Велика рогата худоба – всього (м'ясо + молоко)	15,3	75,7	7,3	63,5	– 8,0
Свині, вівці та кози – у забійній вазі	2,6	12,9	1,1	9,6	– 1,5
Птиця – усього (м'ясо + яйця)	2,3	11,4	3,1	26,9	+ 0,8
Продукція тваринництва – усього	20,2	100,0	11,5	100,0	– 8,7

* Розроблено автором з використанням даних: [15] та табл. 2.

Таблиця 5. Виробництво сільськогосподарської продукції в умовній пшениці, млн. т*

Продукція	Роки				
	1990		2012		+, – до 1990
	маса	%	маса	%	
Продукція рослинництва – усього	118,4	85,4	90,2	88,7	– 28,2
Продукція тваринництва – усього	20,2	14,6	11,5	11,3	– 8,7
Сільськогосподарська продукція – усього	138,6	100,0	101,7	100,0	– 36,9

* Розроблено автором – за основу взяті табл. 3, 4.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- олійні культури – усього;
- картопля;
- овочі;
- кормові культури – усього.

Показники виробництва в 2012 році порівняно з 1990 роком зменшилися:

- зернових і зернобобових – в 1,2 раза;
- цукрових буряків – в 3,3 раза;
- кормових культур – в 8,4 раза.

При цьому показники виробництва деякої продукції рослинництва збільшилися:

- олійних культур – в 4,4 раза;
- картоплі – в 1,4 раза;
- овочів – в 1,6 раза.

Для аналізу структури виробленої продукції тваринництва були згруповані відповідні її категорії (табл. 4):

- велика рогата худоба – (м'ясо + молоко);
- свині – вівці та кози у забійній вазі;
- птиця – (м'ясо + яйця).

Показники виробництва в 2012 році порівняно з 1990 роком зменшилися:

- великої рогатої худоби – в 2,1 раза;
- свиней, овець та кіз – в 2,4 раза.

При цьому показники виробництва продукції птахівництва збільшилися в 1,3 раза, а питома вага у 2012 році становила – 26,9%, що у 2,4 раза вище, ніж у 1990 році.

Виробництво в 2012 році порівняно з 1990 роком зменшилося:

- продукції рослинництва – в 1,3 раза;
- продукції тваринництва – в 1,8 раза;
- всієї сільськогосподарської продукції – в 1,4 раза.

Співвідношення питомої ваги виробництва продукції рослинництва та продукції тваринництва становило в 2012 і 1990 роках 88,7–11,3 і 85,4–14,6% відповідно.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Розроблені показники можна застосовувати при проведенні різних категорій обліку, аналізу, контролю та планування в галузях рослинництва та тваринництва на рівні виробничого підрозділу, підприємства, району, області, країни. Запропоновані нами підходи мають певний потенціал для подальшого розширення та удосконалення.

Список використаних джерел

1. Бужин О.О. Визначення економічних показників рівня екологічного навантаження на ґрунти при вирощуванні різних видів сільськогосподарських культур / О.О. Бужин // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. / Наук. ред. Манцуров. – Вип. №3 (142). – К., 2013. – С. 191–193.

2. Гуцуляк Ю. Г. Проблема оптимізації системи землеволодіння та землекористування / Ю.Г. Гуцуляк // Ефективна економіка [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5>

3. Калашнікова Т.В. Забезпечення продовольчої безпеки країни / Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2010. – №9. – С. 26–30.

4. Кононский А.И. Биохимия животных. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Колос, 1992. – 526 с.

5. Лисак М.А. Методика удосконалення індикаторів продовольчої безпеки / М.А. Лисак // Ефективна економіка. – 2014. – №4. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2948>

6. Локтионова Ю.Н. Методологические и методические аспекты социально-экономической оценки развития продовольственного рынка / Ю.Н. Локтионова // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии – 2010. – №1. – С. 28–32.

7. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – №2. – С. 3–12.

8. Манзій І.Б. Про показники продовольчої безпеки країни / І.Б. Манзій // Економіка АПК, 2009, №2. – С. 51–56.

9. Масличные культуры: рапс и сурепица [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.russbread.ru/syre-oblebopekarnogo-proizvodstva/osnovnoe/maslichnye-kultury-rops-i-surepica.html>

10. Норми годівлі, раціони і поживність кормів для різних видів сільськогосподарських тварин. Довідник / Проваторов Г.В., Ладка В.І., Бондарчук Л.В. та ін. Суми. Університетська книга, 2008. – 487 с.

11. Нормы и рационы кормления сельскохозяйственных животных: Справочное пособие / А.П. Калашников, Н.И. Клейменов, В.Н. Баканов и др. – М.: Агропромиздат, 1985. – 352 с.

12. Пищевая ценность и химический состав «Лук репчатый» [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://health-diet.ru/base_of_food/sostav/186

13. Резнікова О.С. Удосконалення механізму забезпечення продовольчої безпеки в Україні / О.С. Резнікова // Економіка АПК. – 2010. – №5. – С. 35–38.

14. Рослинництво з основами землеробства / М.А. Білоножка, І.С. Руденко, В.І. Мойсеєнко та ін.; за ред. М.А. Білоножка, І.С. Руденко – К.: Урожай, 1986. – 224 с.

15. Саблук П.Т. Концептуальні аспекти модернізації аграрного виробництва та розвитку сільських територій в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК – 2010. – №8. – С. 3–9.

16. Сільське господарство України: Статистичний збірник 2012 / Державна служба статистики України. – К.: 2013. – 402 с.

17. Терещенко С.І. Ресурсне забезпечення аграрних формувань в умовах нестабільної економіки / С.І. Терещенко // Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК» – 2013. – №7. – С. 82–87.

18. Химический состав и пищевая ценность меда [Электрон. ресурс] – Режим доступа: <http://www.znaytovar.ru/s/Ximicheskij-sostav-i-pishhevyaya-ce4.html>